શ્રી

अंत्यज स्तोत्र.

લેખકઃ—ચોરવાડનિવાસી

સ્વ૰ અમૃતલાલ સુંદરજી પઢીયાર.

પ્રકાશકઃ—અમૃતલાલ વિઠ્ઠલદાસ ઠક્કર.

હિંદ સેવકસમાજ, ગીરગામ—મુંબઇ.

વૈષ્ણવ જન તો તેને કહીએ, પીડ પરાઇ જાણે રે.

(નરસિંહ મેહેતા)

આવૃત્તિ બીજી. પ્રત ૧૦૦૦

સંવત ૧૯૭૮. સને ૧૯૨૨.

અમદાવાદ—સલાપોસ રોડ;

ધી ડાયમંડ જ્યુબિલી પ્રિન્ટિંગ પ્રેસમાં પરીખ દેવીદાસ છગનલાલે છાપ્યું.

મૂલ્ય ૦—૦—૧.

પ્રસ્તાવના.

હિંદુ ધર્મની વિક્રાળ અતિશયતાનો સચોટ દાખલો અંત્યજો તરફનું આપણું વર્તન છે. એ કેટલું અધમ છે, એ આપણને કેટલું શરમાવનારૂં છે, એ ભાઈ અમૃતલાલ પઢીઆરે પોતાના અંત્યજ સ્તોત્રમાં આબેહુબ બતાવી આપ્યું છે. તેમાં કવિની અતિશયોક્તિ છે, પણ તે ઘણીજ ઓછી છે. વાંચનારનાં રૂવાંટાં ઉભાં થયા વિના ન રહે એવો હૃદયભેદક ચિતાર ભાઇ પઢીઆરે ચિતર્યો છે. આ સ્તોત્રમાં તેમનો ઉકળાટ ઉભરાઇ રહ્યો છે. એ સ્તોત્ર લાખો પુરૂષો અને સ્ત્રીઓને વાંચી સંભળાવવું જોઇએ, ચકલે ચકલે સ્ત્રીપુરૂષો જેમ ભાગવતાદિ સાંભળે છે તેમ સંભળાવવું જોઇએ.

આ અસ્પૃશ્યતાના દોષમાંથી આપણે મુક્ત નથી થયા ત્યાં લગી આપણે સ્વરાજ્ય ભોગવવા લાયક છીએ કે નહિ એ મોટો પ્રશ્ન રહેશે. ગુલામના માલેકો જો સ્વરાજ્ય ભોગવવા લાયક કહી શકાય તો આપણે ભલે હોઈ શકીએ. યાદ રાખવાનું છે કે આપણે પોતે અત્યારે પરાધીન દશામાં છીએ તેમાંથી મુક્તિ ઇચ્છનારને પોતાના દોષોનો વધારે વિચાર કરવો ઘટે છે. પડેલાના રજકણ જેવડા દોષો હિમાલય જેવડા જણાય છે. તેમજ અંત્યજો પ્રત્યેની આપણી વર્તણુક છે; અને વધારામાં એ કે આ દોષ જાતેજ હિમાલય જેવડો છે, એટલે તે આપણી ઉન્નતિને બહુ રોકી રહેલ છે.

ગોધરાની અંત્યજ પરિષદ્ પછી જે ચર્ચા ચાલી છે તે મેં ધ્યાન અને વિનયપૂર્વક વિચારી છે; મેં અસ્પૃશ્યતા નિભાવી રાખવાના પક્ષમાં એક પણ દલીલ મુદ્દાવાળી નથી જોઇ. જ્યાં શાસ્ત્રની ઉપર હુમલો છે ત્યાં શાસ્ત્ર કથન આપી બચાવ કરવો, એ તો આંધળો જે ન જોઇ શકે તેનાં અસ્તિત્વના ઇનકાર જેવું છે. આપણા વર્તનનો બચાવ આપણે ન્યાયપૂર્વક ન કરી શકીએ તો શાસ્ત્રોનો આધાર નિરર્થક છે. શાસ્ત્રો બુદ્ધિથી ને નીતિથી પર ન હોઇ શકે. જો બુદ્ધિ અને નીતિનો ત્યાગ કરવામાં આવે તો ગમે તે પાખંડનો ધર્મને નામે બચાવ થઇ શકે.

આ ઘોર પાપમાંથી મુક્ત થવાને સારૂ આપણે એવો સતત પ્રયાસ કરવો પડશે કે ભાઇ પઢીઆર કહે છે તેમ એ પ્રયાસમાંજ આપણી ભારે ઉન્નતિ સમાએલી છે. એ પ્રયાસ આપણે જો પ્રાચીન ઢબ પ્રમાણે કરીશું તો ધર્મનો સંગ્રહ કરતાં કરતાં આપણે કાર્યસિદ્ધિને પામીશું. જો પશ્ચિમ ઢબ પ્રમાણે કરીશું તો અંત્યજો અને આપણી વચ્ચે અંતરાય પડશે.

આપણાં ધરડેરાં સ્વર્ગવાસી થાય ત્યારે અંત્યજો છૂટશે એ કાયરનું વાક્ય છે. આપણે તપશ્ચર્યા કરી આપણાં ધરડેરાંઓનાં દિલમાં દયા ને શુદ્ધ ધર્મની વૃત્તિ જાગૃત કરીએ એમાં આપણો પુરૂષાર્થ છે. એજ આપણું કર્તવ્ય છે. આપણે કહીએ છીએ તેવું હિંમતપૂર્વક કરીએ તો કાર્ય સિદ્ધિ તુરત થાય તેવું છે. શત્રુને મારીને રાજ્ય કરવું એ તુચ્છ ઇચ્છા છે. શત્રુને આપણા મતનો બનાવી તેને મિત્ર બનાવવો એ ધર્મ છે. કાયરપણામાંથી બાઇ પઠીઆરે છૂટવું જોઇશે.

નડીઆદ,
ચૈત્ર શુદ ૭.

મોહનદાસ કરમચંદ ગાંધી.

"મનુષ્ય જાતિનો એક મોટો વર્ગ, જેને આપણા જેવાંજ શરીર છે, આપણા જેવાંજ વિચાર શક્તિવાળાં મગજ છે અને લાગણીવાળાં અંતઃકરણ છે તેવા એક મોટા જનસમુદાયને સદાને માટે કંગાળ, અધમ અને બુદ્ધિમાં હલકો રાખવો અને તે પોતાની ઉન્નતિ કરી ન શકે તે માટે સદાકાળને સારૂ તેમના માર્ગમાં પ્રતિબંધો મૂકવા એ તો ભયંકર બાબત છે એમ દરેક ન્યાયી પુરૂષે કબૂલ કરવું જોઇશે. આપણે તેમની સ્થિતિમાં હઇએ તો આપણને કેટલું દુઃખ થાય તે ઉપરથી આપણો તેમના પ્રત્યેનો અન્યાય કેટલો દુઃખદાયી થતો હશે તેની કલ્પના થઇ શકે. આપણાથી બીલાડીને અડકી શકાય, કૂતરાને અડકી શકાય, બીજા કોઇપણ પ્રાણીને અડકી શકાય; પરંતુ આ મનુષ્ય પ્રાણીઓને અડકવાથીજં આપણે અભડાઇ જઇએ ?"

સ્વ. ગો. કૃ. ગોખલે.

"ફલાણો માણસ અસ્પૃશ્ય છે તે વિચારનેજ કાયમને માટે રજા આપી દેવી જોઇએ. આમ કરવાથીજ સર્વેની પ્રગતિ થશે, અંત્યજો સુખી થશે અને આપણને પણ પુષ્કળ લાભ થશે. પ્રભુની નજરમાં કોઇ સ્પૃશ્ય કે અસ્પૃશ્ય નથી ! પ્રભુની કચેરીમાં સર્વ સરખા છે. ત્યાં ભેદ ભાવ નથી અને અહીંઆં જો કોઇ એમ કહે કે ફલાણા માણસ સાથે ભળી શકાય નહિ, તેને અડકી શકાય નહિ, તો તે પ્રભુ પાસે પાપ કરવા જેવુ છે, તે ગુન્હો છે."

લો. તિલક.

॥ ॐ ॥

અંત્યજ સ્તોત્ર.

૧. મહાન પ્રભુને ધન્યવાદ આપો, સર્વ શક્તિમાન પ્રભુને ધન્યવાદ આપો કે અંત્યજોનો મહિમા સમજાવનાર અંત્યજ સ્તોત્ર લખવાનો ભારતમાં વખત આવી ગયો છે. એ ઉપકાર કાંઇ જેવો તેવો નથી. ધન્ય, પ્રભુ ! ધન્ય ! તારાં બાળકો ઉપરની તારી દયા મોડી વ્હેલી પણ કાંઇ ઉતર્યા વગર રહેતી નથી.

૨. હે દેશસેવકો ! હે પ્રભુભક્તો ! હનુમાન સ્તોત્ર, ગણપતિ સ્તોત્ર, દેવી સ્તોત્ર, ગુરૂ સ્તોત્ર, વિઠોબા સ્તોત્ર, ખંડોબા સ્તોત્ર, ભૈરવ સ્તોત્ર, ગંગા સ્તોત્ર અગ્નિ સ્તોત્ર, સૂર્ય સ્તોત્ર, યમુના સ્તોત્ર, લાક્ષ્મ સ્તોત્ર, વૈરાગ્ય સ્તોત્ર, વાયુ સ્તોત્ર, બ્રાહ્મણ સ્તોત્ર અને પ્રેમ સ્તોત્ર વિગેરે ઘણી જાતનાં સ્તોત્રો તમે વાંચ્યાં હશે; પણ આ નવા યુગનું અંત્યજ સ્તોત્ર તમે નહિ વાંચ્યું હોય, માટે એ વાંચવાની કૃપા કરો.

૩. હે ! પરોપકારી અંત્યજો, તમને અમારા નમસ્કાર છે. કારણ કે અમારી તંદુરસ્તિની લગામ તમારા હાથમાં છે.

૪. હે! મોટા મનવાળા અંત્યજો, તમે અમારે ખાતર ગંદકી સહન કરો છો, માટે તમને અમારા નમસ્કાર છે.

૫. હે ! તિતીક્ષા સહન કરવાવાળા અત્યંજો! અમારા સુખ સારૂ તમે હલકાં ગણાતાં કામો કરો છો, માટે તમને અમારા નમસ્કાર છે.

૬. હે! દયાપાત્ર બનેલા અંત્યજો ! તમે અમારા જુલમથી ગરીબી ભોગવો છો ને તેમ છતાં અમને માન આપો છે, માટે તમને અમારા નમસ્કાર છે.

૭. હે ! મહાનુભાવો, અમે તમારો છડેચોક તિરસ્કાર કરીએ છીએ, છતાં પણ તમે અમારો હિંદુ ધર્મ પાળો છો માટે તમને અમારા નમસ્કાર છે.

૮. હે! તપસ્વિ અંત્યજો ! તમને ગામમાં રહેવાનું ઠેકાણું નથી. એટલુંજ નહિ પણ તમને રહેવા માટે ખરાબમાં ખરાબ જગ્યા મળે છે, છતાં પણ તપસ્વિની પેઠે એ બધું નીભાવી લો છો માટે તમને અમારા નમસ્કાર છે.

૯. હે ! દ્રઢ જીવનશક્તિવાળા અંત્યજો, તમને અમારા નમસ્કાર છે. કારણ કે બહુ મુશ્કેલ સંજોગોમાં પણ તમે જીવી શકો છો. જેવી દુર્ગંધીવાળી હવામાં, જેવા ખરાબ ખોરાકથી અને જેવી ભયંકર દરિદ્રતામાં તમે જીવી શકો છો, તેવી અધમ સ્થિતિમાં દુનીઆની બીજી કોઇ પણ પ્રજા વંશ પરંપરા જીવી શકેજ નહિ; માટે તમારી જીવનશક્તિ નમસ્કાર કરવા યોગ્ય છે.

૧૦. હે! દયા જગાડનારા અંત્યજો! જ્યારે તમારાં ફાટયાં તુટયાં વસ્ત્રો જોઈએ છીએ, જ્યારે તમારાં ભાગ્યાં તુટયાં વાસણો જોઇએ છીએ, જ્યારે તમારાં સાપ વિંછીવાળાં ભાગ્યાં તુટયાં ખંડેરો જેવાં ઝુંપડાંઓ જોઇએ છીએ ત્યારે અને જ્યારે તમારી અર્ધી નગ્ન અવસ્થા જોઇએ છીએ તથા ભુખમરો જોઇએ છીએ; ત્યારે તમારી મારફત દયાની દેવીઓનાં દર્શન અમને થાય છે.

૧૧. હે! સહનશીલતાવાળા અંત્યજો, તમારી દયાની હવે અમને જરૂર છે: કારણ કે હજારો વર્ષથી અમારા બાપદાદાઓએ તમારો તિરસ્કાર કરેલો છે. એ પાપમાંથી છુટવા માટે હવે તમારી સેવા કરવાનો અને એ રસ્તે તમોને નમસ્કાર કરી તમારી માફી માગવાનો વખત હવે આવી ગયો છે.

૧૨. એક માણસ પોતાના બીજા મનુષ્ય બંધુનો કેટલી હદ સુધી તિરસ્કાર કરી શકે, અને તેને કેટલી હદ સુધી નીચો પાડી શકે છે તેનો નમુનો જોવો હોય તો તે અંત્યજો છે.

૧૩. હે! અંત્યજ બંધુ, તમારી મારફત ઘણી જાતનાં દર્શનો થઇ શકે છે. જેમ કે સંપૂર્ણ દરિદ્રતાનું ખરેખરૂં દર્શન કરવું હોય તો તે તમારામાંથી થઇ શકે છે. અનેક જાતના રોગોનાં દર્શન કરવાં હોય તો તે તમારાથી થઇ શકે છે; અને ઉંચ ગણાતા મનુષ્યના અભિમાનના દુષ્પરિણામનું તથા કઠોરતાનું દર્શન કરવું હોય તો તે પણ તમારામાંથી થઇ શકે છે. આવાં આવાં અનેક દર્શનો તમારામાંથી તુરતજ થઇ શકે છે. તમે દુનિયાની સુધરેલી પ્રજાનું ધ્યાન ખેંચનારાઓ છો.

૧૪. હે અંત્યજો! મનુષ્યના મનની નબળાઇનો, મનુષ્યના જુલમનો, અને ધર્મના નામે ચાલતા અંધેરનો ઇતિહાસ તમારા ઘરોમાં લખાએલો છે, અને તમારા સંસ્કારોમાં લખાએલો છે. એ ઇતિહાસના તમે જીવતાં જાગતાં પુસ્તક રૂપ છો, માટે તમે પ્રેમપાત્ર છો.

૧૫. હે ધર્મપ્રેમી અંત્યજો! તમને ધન્ય છે! ધન્ય છે! તમારા ધર્મ ઉપરના પ્રેમને ધન્ય છે! મુસલમાનો તમને પોતાની સાથે લેવા ઇચ્છે છે, ખ્રિસ્તીઓ તમને પોતાની સાથે ભેળવવા અતિશય પ્રયત્ન કરે છે અને હિંદુઓ તો તમને હડધુત કરે છે, તમારો તિરસ્કાર કરે છે; સડેલા કૂતરાને અડકતાં તેઓ અભડાતા નથી પણ તમને અડકતાં તેઓ અભડાઈ જાય છે; છતાં પણ તમે તેના ધર્મને વળગી રહ્યાં છો એ તમારો ધર્મપ્રેમ અજબ જેવો છે અને સ્તુતિ પાત્ર છે. અમે તમારા એવા ધર્મપ્રેમ માટે તમને નમસ્કાર કરીએ છીએ.

૧૬. હે ભાવિક અંત્યજો! તમારા જેવી ખરાબ સ્થિતિમાં રહીને કોઇપણ કોમ પોતાના ધર્મને સાચવી શકે નહિ. તમે ધર્મનું ખરૂં સ્વરૂપ જાણતા નથી,

તમોને અમારા કોઇ પંડીતો કે ધર્મગુરૂઓ ધર્મ સમજાવતા નથી, છતાં પણ અંધશ્રદ્ધાથી તમે હિંદુ ધર્મને વળગી રહ્યા છો. એ તમારી બલિહારીની, એ તમારી ધર્મભાવનાની ઇશ્વરના દરબારમાં મહાન કીંમત છે.

૧૭. હે અંત્યજો ! તમારામાંના ઘણાના ઘર પાસે ગંધાતા વિષ્ટાના ટોપલાઓ પડેલા છે. ફળીઆમાં હાડકાના કકડાઓ પડેલા છે. પાસે જાનવરોનાં તરતનાં ઉતારેલાં લીલાં ચામડાં સુકાય છે. ભાંગેલા હાંડલાના ઠીબરામાં પડેલા ખોરાક ઉપર માખીઓ બણબણે છે. નવા ચામડાની દુર્ગંધીને લીધે તમારા ઘરની પાસે કૂતરાંઓ દોડાદોડ કરી રહ્યાં છે, અને ઉપર સમળા તથા કાગડાઓ ઉડી રહ્યાં છે. ઘરમાં મચ્છરની મહેરબાની છે. ચાંચડનું રાજ્ય છે. ઉંદરનો જુલમ છે. ફુટેલા ઘડામાં હવેડાનું વાસ મારતું, જંતુઓવાળું ગંદું પાણી તમોને પીવા માટે ભરેલું છે અને ખાવા માટે મુએલા જાનવરનું વાસી માંસ પડેલું છે. આવે ઠેકાણે અને આવી સ્થિતિમાં પણ અમારા રામ, અમારા કૃષ્ણ, અમારી દેવી અને અમારા મહાદેવ તમારા અંતરમાં રહી શકે છે; અને તેનાં ભજનો તમારે ઘેર ગવાયા કરે છે એ તમારી બલિહારી છે. એ માટે અમારા ધર્મબંધુ તરીકે તમો નમસ્કાર કરવા યોગ્ય છો.

૧૮. હે! ભાવિક હિંદુ સજ્જનો! યાદ રાખજો કે તમારા ધર્મબંધુઓની આવી અધમ સ્થિતિ રહે. એ તમારી ઉપર એક જાતનું મોટામાં મોટું કલંક છે; એ તમોને શરમ ભરેલું છે. અંત્યજોની અધમતા એ તમારી નાલાયકી છે. માટે ફરજની ખાતર, દયાની ખાતર, પોતાના આત્માના સંતોષ ખાતર અને પ્રભુને ખાતર અંત્યજોની સ્થિતિ સુધારવાની કૃપા કરો.

૧૯. ધર્મની મોટામાં મોટી ફરજ એ છે કે પોતાના ધર્મબંધુઓના ખાસ મદદગાર થવું, તેની સ્થિતિ સુધારવી, તેઓનું ભલું થાય તેમ કરવું અને તેઓની સેવાની ખાતર કષ્ટ સહન કરવું. તેને બદલે આપણે આપણા ધર્મ બંધુઓ અંત્યજોની સાથે કેવી શરમભરેલી વર્તણુંક ચલાવીએ છીએ? તેનો દરેક ધાર્મિક સજ્જનોએ ખ્યાલ કરવો જોઇએ. એ ખ્યાલ કરતાં આપણા સનાતન ધર્મની મહત્તા સમજનાર ભલા માણસોને ત્રાસ છુટે છે.

૨૦. અંત્યજો જ્યાં સુધી-ઉકલો, ભીખલો, જેઠીઓ, રૂડીઓ, કચરો, પુંજો, નાથીઓ, અમથો અને હડમતીઓ એવા નામના હોય, આપણો ધર્મ પાળતા હોય અને આપણા રામકૃષ્ણને માનતા હોય ને તેનાં ભજન ગાતા હોય ત્યાં સુધી આપણે તેને અડી શકતા નથી; પણ એજ ભીખલો જ્યારે કુસનખાં બની જાય ત્યારે આપણે તેને સલામ કરીએ છીએ. એજ

પુંજીઓ જ્યારે અલીમીયાં બની જાય ત્યારે તે સીપાઇદાદા થઇને આપણને ધમકાવે છે. એજ રૂડીઓ જ્યારે ગુલામમહમદ બની જાય ત્યારે આપણેજ તેનાથી બ્હીને ચાલીએ છીએ. એજ કચરો જ્યારે જૉન બની જાય ત્યારે તે આપણા છોકરાઓની સાથે બેસીને નીશાળમાં ભણી શકે છે. એજ જેઠીઓ જ્યારે પૉલ બની જાય ત્યારે આપણે તેને હાથ મીલાવી માનથી સલામ કરીએ છીએ. વળી એજ હડમતીઆનો છોકરો જ્યારે રેવરંડ હંટર બની જાય ત્યારે તે આપણીજ પ્રજાને આપણેજ ખરચે વટલાવવાની મહેનત કરે છે. એ બધાંમાં આપણને કાંઈ વાંધો નથી. પણ હડમતીઓ હડમતીઓજ રહે, જેઠીઓ જેઠીઓજ રહે અને ભીખલો ભીખલોજ રહે અને આપણા રામ કૃષ્ણને માન્યા કરે ત્યાં સુધીજ તેની સાથે વાંધો છે. ત્યાં સુધીજ તે અસ્પૃશ્ય છે. તે મુસલમાન કે ખ્રિસ્તી બની જાય એટલે ધર્મ બદલાવાની સાથે આપણા આભડછેટના બધા વાંધા મટી જાય છે. મતલબ કે અંત્યજો જ્યાં સુધી સનાતન ધર્મ પાળે ત્યાં સુધીજ તેઓ આપણા તિરસ્કારને પાત્ર છે. પણ જ્યારે તેઓ આપણો ધર્મ છોડી દે ત્યારે તેઓ ઉંચા બની જાય છે; એ વખતે આપણો સ્પર્શદોષ ભાગી જાય છે. આવું અંધેર ક્યાં સુધી રહેશે? આવી રીતે આપણે આપણા ધર્મના લોકોનો તિરસ્કાર કરીને તેઓને પારકા ધર્મમાં જવાની ફરજ પડે છે તે ક્યાં સુધી પાડીશું? અને હવે આ નવા યુગમાં, આ દેખતા જમાનામાં, હવે આ બુદ્ધિબળના જમાનામાં, અને હવે આ સ્વતંત્રતાના તથા સમદૃષ્ટિના જમાનામાં અંત્યજો આવું ક્યાં સુધી સાંખશે તેનો જરા ખ્યાલ તો કરો.

૨૧. હે! સ્વદેશ પ્રેમીઓ! વર્તમાન કાળનો મહામંત્ર. સ્વદેશપ્રેમ છે. આ યુગનો ધર્મ સ્વદેશ પ્રેમ છે. બધી જાતની ઉન્નતિનું મોટામાં મોટું સાધન સ્વદેશ પ્રેમ છે. એ સ્વદેશ પ્રેમ તે શું દેશના પત્થરો ઉપર રાખવાનો પ્રેમ છે? એ સ્વદેશ પ્રેમ તે શું મરી ગએલાં, બળી ગએલાં અને દટાઇ ગએલાં મુડદાંઓ ઉપર રાખવાનો પ્રેમ છે? એ સ્વદેશ પ્રેમ તે શું દેશના આકાશ, સૂર્ય અને ચંદ્ર ઉપર રાખવાનો પ્રેમ છે? એ સ્વદેશ પ્રેમ તે શું પુસ્તકોને વાણીમાંજ રાખી મૂકવાનો પ્રેમ છે? એ સ્વદેશ પ્રેમ તે શું ઝાડોમાં, ખાણોમાં અને દેશની વસ્તુઓમાં બધો સમાઈ ગએલો છે? હા. એ બધામાં સ્વદેશ પ્રેમની ઝાંખી છે. હા. એ બધામાં સ્વદેશ પ્રેમના અંશ છે. પણ યાદ રાખજો કે ખરેખરો સ્વદેશ પ્રેમ તો આપણા દેશના લોકોનું જગતમાં માન વધારવામાં છે, સ્વમાન વધારવામાં છે. એ મહાન કામ, એ ખરૂં કામ, એ ઉત્તમ કામ, એ પ્રભુનું વહાલું કામ, અંત્યજો સાથેની

આપણી હાલની વર્તણુંકથી થાય છે ખરૂં કે? કહો કે નહિ. તેમ છતાં આપણે સ્વદેશપ્રેમી હોવાનો દાવો કરીએ છીએ! પણ એ દાવો કેવો ખોટો છે? ને કેવો પોકળ છે? તે હવે જોઇએ. વળી આપણા દેશ બંધુઓ અંત્યજો તરફ પણ આપણો સાચો પ્રેમ વધે તેમ કરવું જોઈએ.

૨૨. હે! દેશ દાઝકો! હે! ધાર્મિક બંધુઓ! હે રાજ નીતિજ્ઞો અને ધર્મ ગુરૂઓ! હવે આ યુગમાં દરેક બાબતમાં સંખ્યા સામું પણ જોવું પડશે. અસલના વખતમાં ઘણી બાબતોના આપણને ખરા આંકડા મળી શકતા નહિ, પણ હવે જરૂરની અનેક બાબતોના ખરા આંકડા મળી શકે છે. બીજું એ કે અગાઉના વખતમાં માત્ર નાતવાળાની સંખ્યા, ગામ-વાળાની સંખ્યા અને પોતાના સંપ્રદાયવાળાની સંખ્યા કે પોતાના રાજ્ય-વાળાની સંખ્યા સામેજ જોવામાં આવતું હતું, પણ હવે જમાનો બદલાયો છે. હવે તો આખા હિંદુસ્થાનની સામે જોવું જોઇએ. એ સિવાય દુનીઆની સ્થિતિ તથા સંખ્યા સામે જોવું જોઇએ. એ સામે જોતાં તમારા નાનકડા ગામમાં પાંચ દશ અંત્યજોનાં ઘર હોય છે, તે સામે જ જોઇને કાંઇ અટકવાનું નથી; પણ આપણે તો હેબતાઇ જઇએ એટલા બધા પાંચ કરોડ માણસ હિંદમાં અસ્પૃશ્ય જાતીના છે તેનો વિચાર કરવાનો છે. આ મહાન સંખ્યા શું વિસ્મય પમાડનારી નથી? એના હક સામે જોયા સિવાય શું હિંદ ઉન્નતિ પામી શકશે? એમ કદિ પણ બની શકે તેમ નથી. હવે અંત્યજોના હકની સામે જોવુંજ પડશે.

૨૩. હે! રાજનીતિજ્ઞો! શું પાંચ કરોડ માણસોને પશુવત્ રાખીને તમે તમારા કામમાં ફતેહ પામી શકશો? હે! વ્હેપારીઓ, ખેડુતો અને કારી-ગરો! પાંચ કરોડ માણસને અપૃશ્ય રાખીને તેઓથી દૂર દૂર રહીને તમે હિંદની આબાદી કરી શકશો? હે ધર્મ ગુરૂઓ! પાંચ કરોડ માણસોને વીના કારણ પારકા ધર્મમાં વટલાવવાની સગવડતા કરી આપીને, સાથે કહો કે તેમને વટલાવવાની ફરજ પાડીને, તમે તમારો ધર્મ વધારી શકશો? આ સવાલો વિચારવાનો વખત હવે આવી લાગ્યો છે. માટે અંત્યજ સ્તોત્રની જરૂર છે.

૨૪. હિંદુ ધર્મમાં એમ કહેલું છે કે જેણે મહાપાપ કર્યાં હોય, જેણે અઘોર પાપ કર્યાં હોય, જેણે સમજણપૂર્વક પાપ કર્યાં હોય, જેણે ઇરાદા-પૂર્વક પાપ કર્યાં હોય; અને જેને પાપના આચરણમાં રૂચી હોય તે ચંડાળ કહેવાય અને એવા ચંડાળનો સ્પર્શ કરવો નહિ. હવે વિચાર

કરો કે જેને આપણે અંત્યજ કહીએ છીએ અને જેના સ્પર્શથી આપણે દૂર રહીએ છીએ એવાં બીચારાં ગરીબ માણસોએ શું પાપ કરેલાં છે? કોનાં ખુન કરેલાં છે? કોના વિશ્વાસઘાત કરેલા છે? કોના ધર્મ ડૂબાવેલા છે! કોના યજ્ઞભંગ કરેલા છે? ક્યાં મંદીરો તેમણે તોડેલાં છે? કઇ સ્ત્રીઓના ગર્ભ તેમણે પાડેલા છે? અને કયા બ્રાહ્મણોને તેમણે મારેલા છે? કે તેમનો સ્પર્શ પણ તમે કરતા નથી? શા માટે તેમને અસ્પૃશ્ય કહો છો! તેનો ખુલાસો તમારે જગતને આપવો પડશે અને ઇશ્વરની હજુરમાં પણ આપવો પડશે. હવે કાંઇ પોલમપોલ ચાલશે નહિ. હવે કાંઇ ખોટી જોહુકમી ચાલશે નહિ, હવે કાંઇ ફોગટની પોતાના મનમાંથી માની લીધેલી મોટાઇ ચાલશે નહિં અને હવે કાંઇ બહારના ધર્મના આડંબરથી અને લુખીપુખી વંશ પરંપારની કુળની મોટાઇથી ચાલશે નહિ. હવે તો ઇન્સાફનો જમાનો છે અને હવે તો સ્વતંત્રતાનો જમાનો છે; માટે અંત્યજોને પણ ન્યાય આપવો પડશે. વળી યાદ રાખજો કે ખુશીથી નહિ તો લાચારીથી કે ફરજીઆત રીતે તેઓને તેમના હક્ક આપવાજ પડશે.

૨૫. હે હરિજનો! ઉત્તમ હિંદુ ધર્મની ઉદારતા તો જુઓ! પવિત્ર આર્યધર્મની મહત્તા તો જુઓ! અસુર જાત ઉપર આપણા પૂર્વજોનો પ્રેમ તો જુઓ! ધર્મમાં કેટલું બધું બળ રહેલું છે અને સત્ય ધર્મ કેવા કેવા મહાન પાપીઓને પણ, ચંડાળને પણ પવિત્ર બનાવી શકે છે તે જરા જુઓ તો ખરા અને પછી તમારી નબળાઇ સામે જુઓ! તમારા ધર્મના ઢીલાપણા સામે જુઓ! અને તમારી નમાલી શ્રદ્ધા તરફ જુઓ! એટલે તમને સમજાશે કે મહાપાપી ચંડાળોને પણ પ્રાયશ્ચિત્ત આપીને શુદ્ધ કરવાની વિધિ શાસ્ત્રોમાં છે; અને એ પ્રમાણે આપણા બાપદાદાઓ કરતા હતા. પણ આપણે એવા નમાલા છીએ કે જે લોકોએ કાંઇ પણ પાપ કરેલું નથી, એટલુંજ નહિ પણ ઉંચા વર્ણના લોકોમાં કન્યા વિક્રય, વેપારમાં, વ્યવહારમાં, અતિ પ્રપંચો અને અંદરથી સડેલી નીતિ વગેરેને લીધે જેવાં પાપો થાય છે તેવાં પાપો પણ જે લોકોમાં થતાં નથી તેવા લોકોને પણ આપણે શુદ્ધ કરી શકતા નથી, એ આપણી નબળાઇ તે હવે ક્યાં સુધી ચાલશે? માટે આવી નબળાઇમાંથી છુટવા સારૂ અને અજ્ઞાનતામાં પડેલા આપણા બંધુઓને અસ્પૃશ્યતામાંથી પવિત્ર બનાવવા સારૂ પ્રભુની પ્રાર્થના કરો કે, હે પ્રભુ! અમારા દેશ બંધુઓને, અમારા ધર્મબંધુઓને અને સેંકડો વર્ષથી અમારા અયોગ્ય જુલમથી કચરાતા અમારા અજ્ઞાન બંધુઓને પવિત્ર બનાવવાનું અમોને બળ આપો, બળ આપો.

૨૬. અંત્યજો પાપી છે કે નહિ એની ખાત્રી કરવા માટે કાંઇ કપોળ કલ્પીત અટકળો કરવાની જરૂર નથી. એ માટે નામદાર અંગ્રેજ સરકારની જેલના આંકડાઓ જોવા જોઇએ. એ જુઓ તો ખાત્રી થશે કે પાંચ કરોડ ખ્રિસ્તીમાં કેટલા ગુન્હા થાય છે. તે કરતાં પાંચ કરોડ મુસલમાનોમાં ઓછા ગુન્હા હોય છે; અને પાંચ કરોડ મુસલમાનોમાં જેટલા ગુન્હેગાર હોય છે, તે કરતાં પાંચ કરોડ હિંદુમાં બહુ ઓછા ગુન્હેગારો હોય છે. અને ઉંચ વર્ણમાં ગણાતા પાંચ કરોડ હિંદુઓમાં જેટલા ગુન્હેગારો હોય છે તે કરતાં પણ પાંચ કરોડ અંત્યજોમાં ઘણાજ ઓછા ગુન્હેગાર હોય છે. અને તેમ છે તો પણ અંત્યજો અસ્પૃશ્ય જાતી ગણાય ? એ શું શરમ ભરેલું નથી ? વધારે ગુન્હો કરનાર લોકો ઓછામાં ઓછા ગુન્હા કરનાર લોકોને અડતાં અભડાઇ જાય ?

૨૭. ડરશો માં, અંત્યજ બંધુઓ, ડરશો માં. કારણ કે જમાનો તમારી તરફેણમાં છે. સ્વદેશીનો ઝુંડો ઉંડાડનારાઓ તમારી તરફેણમાં છે. સ્વરાજ્યવાદીઓ તમારી તરફેણમાં છે. અંગ્રેજ સરકારના અમલદારો તમારી તરફેણમાં છે. ઉછરતો નવો યુવાન વર્ગ તમારી તરફેણમાં છે અને વ્યાપારીઓ, કારીગરો અને ખેડુતોને પણ હવે માણુસોની તાણને લીધે તથા મોંઘારતને લીધે તમારી મહેનતની મદદ લેવાની જરૂર પડતી જાય છે. એટલે એ લોકોની પણ તમારી તરફની છીટ ઓછી થતી જાય છે. વળી બીજી તરફથી જુના વિચારના બુઢ્ઢાઓ મરતા જાય છે. એટલે તમારી સાથેનું અસ્પૃશ્યપણું હવે ઘણા વર્ષ સુધી ટકી શકે તેમ નથી. હજી થોડાક સડેલા વિચારના, પોતાને જ પવિત્ર માનનારા, પંડીતાઇની શબ્દજાળવાળા વિદ્વાનો, મફતનું ખાનારા અને દેશોન્નતિના દરેક સારા કામમાં આડે આવનારા થોડાક ધર્મગુરૂઓ તમારા રસ્તામાં પથરા ફેંકશે, પણ એથી કાંઇ ડરવાનું નથી. કારણ કે મહારાજા ગાયકવાડ સરકાર અને મહાત્મા શ્રી ગાંધી જેવા સમર્થ પુરૂષો તમારી તરફેણમાં છે. માટે ડરો માં અને જેમ બને તેમ આગળ વધવાની કોશીશ કરો; એટલે થોડાંજ વરસોમાં અમારી સાથે હાથમાં હાથ મીલાવીને તમે દેશોન્નતિનાં કામો કરી શકશો અને તમારી જીંદગી સુધારી શકશો.

૨૮. દયા ઉતરી છે. પ્રભુની દયા ઉતરી છે. હિંદ ઉપર પ્રભુની દયા ઉતરી છે. તેથી હિંદનું ભવિષ્ય ખીલતું જાય છે. પણ એ વધારેમાં વધારે ક્યારે ખીલશે ? અને હિંદના સૌભાગ્યનો દીવસ પૂરેપૂરો ક્યારે ઉગશે ? એ તમે જાણો છો ? જ્યારે હાલમાં અધમ દશામાં પડેલા તેના પાંચ કરોડ

બાળકો અસ્પૃશ્યપણામાંથી નીકળી હિંદની સેવામાં લાગશે ત્યારે હિંદની સ્થિતિ જોવા લાયક થઇ પડશે. એ વખતે વ્યાપાર રોજગાર વધી પડશે, એ વખતે કારીગરી વધી જશે, એ વખતે નવી નવી શોધો વધી જશે, એ વખતે પરદેશો સાથેનો સંબંધ વધી જશે અને એ વખતે રાજ્યના બંધારણમાં ઘણુએ મનમાનતા સુધારા થઇ જશે એ બધું જલદી જલદી કરવા માટે અંધારામાં પડેલાં, ખુણામાં પડેલાં, અસ્પૃશ્ય જાતી તરીકે રહી ગયેલાં હિંદનાં પાંચ કરોડ બાળકોને કેળવીને આપણામાં ભેળવવાની જરૂર છે. વળી યાદ રાખજો કે એ મહાન કામ જેમ જલદી કરી શકો તેમ તમને પોતાને અને દેશને જલદી લાભ થશે. જેમ જેમ એ મહાન કામ કરવામાં, એ અગત્યનું કામ કરવામાં વાર લગાડશો તેમ તેમ તમારી અને દેશની ખરાબી વધતી જશે. માટે સંભાળજો, એજ આ અંત્યજ સ્તોત્રની વિનંતી છે.

૨૯. હિંદની ઉન્નતિ ઇચ્છનારા અને હિંદી પ્રજાને આશીર્વાદ દેનારા તથા એ માટે મહેનત લેનારા અદ્રશ્ય દેવો તથા પ્રત્યક્ષ મહાત્માઓ શું ઇચ્છે છે એ તમે જાણો છો ? તેઓ એવા વખતની વાટ જોઇ રહ્યા છે, તેઓ એવા દિવસની વાટ જોઇ રહ્યા છે, કે જ્યારે અંત્યજો ઉંચી સ્થિતીએ ચડેલા હોય અને તેને લીધે સમગ્ર દેશ સારી સ્થિતીએ પ્હોંચેલો હોય એ માટે તેઓ કોઇના અંતરમાં પ્રેરણા કરી રહ્યા છે. કોઇને કામ કરવાની દીશા બતાવે છે. કોઇના કાનમાં પ્રેમધર્મના મંત્ર ફુંકે છે. કોઇના હૃદયમાં અભેદભાવની જ્યોતિ જગાવે છે અને કોઇને પોતાના દાખલાથી બંધનો તોડવાનું બળ આપે છે. કારણકે હિંદની બધી પ્રજાની સાથે સાથે આબાદી થવાની છે; એટલે અંત્યજોને સુધારી ઉંચે ચઢાવવાથી બ્રાહ્મણોને ફાયદો થાય તેમ છે, લશ્કરીઓને ફાયદો થાય તેમ છે, વેપારીઓને ફાયદો થાય તેમ છે; કારણ કે હિંદ દેવીના પગ સડેલા રહે અને માથું મોટું થઇ જાય અને પેટ ફુલી જાય એ કામ હવે બનવાનું નથી; અને એમ બને એ કાંઇ સાચી તંદુરસ્તી પણ કહેવાય નહિ. માટે હિંદના હિતેચ્છુ મહાત્માઓ હિંદ દેવીના બધાં અંગોનું યથાસ્થિતપણું ઇચ્છે છે. તે સારૂ તેઓ અંત્યજોને સુધારવાની ખાસ કાળજી રાખે છે અને તેઓની સ્થિતિ સુધર્યાની આતુરતાથી વાટ જુએ છે. માટે એ દીવસ જલદી આવે એમ આપણે બધાએ કોશીશ કરવી જોઇએ.

૩૦. અંત્યજોને સુધારવાથી હિંદની બધી કોમોને અને હિંદનાં બધાં મુખ્ય મુખ્ય ખાતાંઓને લાભ થઈ જાય એ વાત અમે માની શકતા નથી.

એવું જો કોઇ કહે તો તેણે જાણવું જોઇએ કે અંત્યજોની સ્થિતિ ક્યારે સુધરશે એ તમે જાણો છો? જ્યારે હિંદમાં કેળવણી વધશે ત્યારે હિંદના અંત્યજોની સ્થિતિ સુધરશે. જ્યારે લોકોના વિચારમાં ઉદારતા આવશે ત્યારે અંત્યજોની સ્થિતિ સુધરશે. જ્યારે લોકો પોતાની ફરજ સમજશે, જ્યારે લોકોમાં ખરો સ્વદેશપ્રેમ આવશે, જ્યારે ખરાબ રૂઢીનાં બંધનો ઉડાવી દેવાનું લોકોમાં બળ આવશે અને જ્યારે મનુષ્ય જાતનો મહિમા સમજાશે ત્યારે અંત્યજોની સ્થિતિ સુધરશે; અને એ બધું થાય તેનો લાભ શું દરેક કોમના લોકોને નહિ મળે? એવું થાય એજ મોટામાં મોટો લાભ છે. એ સિવાય જ્યારે સ્વરાજ્યની ઉદાર રાજ્યનીતિ અમલમાં મૂકવામાં આવશે ત્યારે અંત્યજોની સ્થિતિ સુધરશે, ત્યારે દેશમાંથી મજુરોની તંગી ઓછી થઇ જશે. એટલે ખેતી, વ્યાપાર, હુન્નર, નવીન શોધ, મુસાફરી વગેરે ખાતાંને ટેકો મળી જશે. આ બધું થવા માટે હિંદના પાંચ કરોડ અંત્યજોની મદદની હિંદને જરૂર છે અને તે સારૂ તેને સુધારવાની તથા તેઓને આપણાં કામોમાં લગાડવાની જરૂર છે. ફક્ત એકલા અંત્યજોને ખાતરજ અંત્યજો સાથે ભલાઇ રાખવાની નથી; પણ આપણા પોતાના લાભ સારૂ અને આપણા દેશની ઉન્નતિ સારૂ અંત્યજોને સુધારવાની અને તેઓની મદદ લેવાની જરૂર છે.

૩૧. જુઓ! હે દયાળુ હિંદુઓ!! જરા જુઓ તો ખરા! કે અંત્યજોનાં બાળકોની શી સ્થિતિ છે? તેઓનાં અંગ ઉપર વસ્ત્ર ક્યાં છે? ટાઢમાં તેઓ કેવાં થરથરે છે? અને વરસાદમાં ભીંજાવાથી તેઓ કેવાં કાંપે છે? એ શું તમે નથી જોયું? તમારી ન્યાતો જમી ગયા પછી ગટરોમાં ફેંકી દીધેલાં એંઠાં પત્રાળાં ઉપરથી તેઓ ભાતના દાણા વીણે છે અને દાળના પડીઆ ચાટે છે, એ દેખાવ શું તમે નથી જોયો? શું આ સ્થિતિમાં ફેરફાર થવાની જરૂર નથી? તમારા દેશી બંધુઓને આવી સ્થિતિમાં રાખીને તમે આગળ વધી શકશો કે? વાહરે વાહ, તમારી આગળ વધવાની રીતિ! યાદ રાખજો કે પ્રભુને ત્યાં કાંઇ ન્યાય છે હો! જેમ અહિં સાવ પોલંપોલ ખેડો છો, તેમ પ્રભુને ત્યાં કાંઇ પોપાંબાઇનું રાજ્ય નથી. તમારા ઘરમાં હજારો ને લાખો રૂપિયા ફોગટના પડયા રહે, એ સાચવવાની ઉપાધિમાં તમારૂં આયુષ્ય ઓછું થતું જાય, પણ તમારા આવા ખરેખરા લાચાર બંધુઓને મદદ કરવા સારૂ તે તરફ તમારી દૃષ્ટિ પણ જાય નહિ, અગર એમાં તમને ધર્મ સમજાય નહિ, એવું અંધેર તે ક્યાં સુધી ચાલશે? ભવિષ્યની પ્રજા આવું સાંખી શકશે નહિ; માટે ચેતતા રહેજો. ઘણાએ ઢોંગી ભિખ માગનારાઓ તમારી પાસેથી ઠગીને ફસાવીને ખાઇ જાય છે; તેને બદલે આવા

ખરેખરા લાચારોને કાંઇક મદદ કરતાં શિખજો; એજ અમારી વિનંતી છે.

૩૨. અંત્યજોના વિરોધીઓને એક સાદો સવાલ પૂછો અને તે એ કે અંત્યજો માંદા પડે છે કે નહિ? તેઓને તાવ આવે છે કે નહિ? તેઓને ઉધરસ આવે છે કે નહિ? તેઓને સન્નિપાત થાય છે કે નહિ? તેઓને મરકી કે કૉલેરા થાય છે કે નહિ? કહો કે હા. એ બધા રોગો જેમ આપણને થાય છે તેમજ તેઓને પણ થાય છે. એટલું જ નહિ પણ આપણા કરતાં ઘણા વધારે રોગો તેઓને થાય છે; કારણ કે તેઓને તંદુરસ્તીના નિયમોનું જ્ઞાન નથી. તેમને રોગોથી બચવાનાં સાધનો નથી, રોગ ફેલાવનારા જંતુઓની વચ્ચે જ તેમને રહેવું પડે છે, તથા રોગ થાય તેવા ખરાબ ખોરાકજ તેઓને ખાવા પડે છે; અને તેમ છતાં તેઓને વૈદોની, ડૉક્ટરોની જેવી જોઇએ તેવી મદદ મળી શકે તેવું હોતું નથી. હું તમને પૂછું છું કે છેલ્લાં સેંકડો વર્ષ થયાં કઇ કોમના વૈદોએ અંત્યજોના ઘરમાં જઇને મૃત્યુના બીછાને પડેલા અંત્યજ બાળકોની નાડ તપાસી જોઈ છે? કહો કે નહિ જ. અને તેમ છતાં આપણે દયાળુ! વાહરે ભાઈ, તમારી દયા. હે ઉચપણાના અભિમાની ધર્મગુરૂઓ! તમે જેવી અંત્યજો તરફ વર્તણૂક ચલાવો છો, તેવી વર્તણુક પ્રભુ તમારી સાથે ચલાવે તો તમારી શું હાલત થાય, એનો જરા વિચાર કરજો; અને ખોટી કપોલ-કલ્પિત આભડછેટની જાળમાંજ નહિ પડયા રહેતા. જરાક દેશકાળ સામે પણ જોજો, જરા અંતરના આદેશ પણ સાંભળજો. અને જરાક પ્રભુની મહત્તા સામે પણ જોજો, એજ અમારી વિનંતી છે.

૩૩. દેશની આબાદી માટે ફત્તેહની કુંચી કઈ? એ તમે જાણો છો? દેશ હિતેચ્છુ ઉંડી દ્રષ્ટિવાળા સજ્જનો કહે છે કે દેશના દરેક વર્ગના, દરેક કોમના, દરેક ધર્મના અને એકે એક દેશી માણસ દેશના સુખ દુઃખની સ્થિતિ જાણે એ દેશની આબાદીનો મોટામાં મોટો અને સાચામાં સાચો ઉપાય છે. કારણ કે જો સર્વ લોકો દેશની સ્થિતિ જાણતા હોય તો તે સુધારવા માટે કોઇ પણ માણસ નિકળ્યા વિના રહે નહિ અને બીજાઓ તેને ટેકો આપ્યા વિના રહે નહિ. પણ દેશના દુઃખની ખરી સ્થિતિ જો લોકો ન જાણતા હોય તો તેઓ કાંઇ ચળવળ કરે નહિ કે મદદ કરે નહિ. તેથી પરિણામ એ થાય કે દેશની ઉન્નતિ થતાં વાર લાગે; અને દેશની ઉન્નતિ થતાં વાર લાગે તે આપણી પોતાની ઉન્નતિ થતાં વાર લાગ્યાની બરોબર છે. હવે વિચાર કરો કે આપણા દેશની શું સ્થિતિ છે? આપણા લોકોને કેવા કેવા હકકો મળવા જોઇએ? સુધરેલા દેશના લોકો કેવા

કેવા હક્ક ભોગવે છે? અને કેવાં સુખ ભોગવે છે? તેનો આપણા દેશના વિના કારણ તજાએલા પાંચ કરોડ અંત્યજોને ખ્યાલ છે કે? હિંદનાં આટલાં બધાં બાળકો તદ્દન અંધકારમાં રહે અને હિંદની ઉન્નતિમાં કાંઇ પણ ભાગ લઇ શકે નહિ; છતાં પણ હિંદની ઉન્નતિ થઇ જશે કે? જેઓ એમ સમજતા હોય કે હિંદના કરોડો માણસો અજ્ઞાન હોય છતાં પણ હિંદની ઉન્નતિ થઇ જશે; તેઓ બહુજ મોટી ભૂલ કરે છે. એવી ભૂલમાં આપણા દેશના સારા માણસો ન રહી જાય માટે આ અંત્યજ સ્તોત્રની જરૂર છે. કારણ કે જેઓ જાગતા છતાં ઉંઘવાનો ઢોંગ કરતા હોય તેઓને કાયદાની મદદથી ફરજીઆત રીતે સુધરવું પડશે; પણ જે ભોળપણથી વ્હેમમાં પડેલા છે તેઓના કાન ઉઘાડવા માટે આવાં સ્તોત્રોની જરૂર છે.

૩૪. અંત્યજોને સુધારવા માટે તેઓનાં અંતરમાં સુખની મોટી આશાની આગ સળગાવો, તેઓને કહો કે દુનિઆમાં જે દેશો આબાદીવાળા છે અને સુખી છે, તે દેશોમાં ગરીબોના ઘરમાં પણ હારમોનીઅમ છે અને તમારા ઘરમાં ફૂટેલાં હાંલ્લાં પણ નથી. સુધરેલા દેશના લોકોના ઘરમાં વિજળીના દીવા છે અને તમારા ઘરમાં દીવો કરવા ગ્યાસલેટ ખરીદવા એક પાઇ પણ નથી. તે લોકોના ઘરમાં ખુરસી ટેબલ છે અને તમારા ઘરમાં ફાટેલી સાદડી કે સડેલી ગોદડી પણ નથી. તે લોકોના ઘરમાં સુંદર ચાંદીનાં અને કાચનાં વાસણો છે અને તમારા ઘરમાં ગટરો પાસેથી ઉંચકી લીધેલાં ભાંગેલાં ઠોબડાં છે. તેઓનાં શરીર ઉપર ઋતુઋતુને અનુસરતાં કપડાં છે અને તમારા શરીરની ઐબ ઢાંકવા માટે પણ લંગોટીનો કટકો મેળવતાં મુશ્કેલી થઈ પડે છે. શું આ સ્થિતિ સુધારવા જેવી નથી? આવી દરિદ્રતામાંથી છુટવા પ્રયત્ન કરો, તમે ચળવળ કરો, તમે ચર્ચા કરો અને જગતનું ધ્યાન ખેંચો એટલે દુનિઆના ઘણા લોકો, સારા લોકો, કેળવાયલા લોકો, તમારી તરફેણમાં છે. જમાનો તમારી તરફેણમાં છે અને હવે પ્રભુ પણ તમારી તરફેણમાં છે. માટે તમોને જરૂર, જરૂર ને જરૂર ફત્તેહ મળશે; અને તે પણ બહુજ જલદીથી મળે; માટે તમારી સ્થિતિ સુધારવાના પ્રયત્નમાં મંડયા રહો, મંડયા રહો.

૩૫. આ દુનિઆમાં ઘણી જાતના આનંદ છે. પણ તેમાં જે મોટામાં મોટો આનંદ છે તે એ છે કે જે આંધળા હોય તેને દેખતા કરવા; જે પાંગળા હોય તેને ચાલતા કરવા; જે બ્હેરા હોય તેને સાંભળતા કરવા; જે મુંગા હોય તેને બોલતા કરવા; જે મૂર્છાવસ્થામાં પડેલા હોય તેને જાગૃત કરવા; એ સૌથી મોટો આનંદ છે. બિચારા અંત્યજોની સ્થિતિ અત્યારે

આંધળા, બ્હેરા, લુલા, મુંગા અને મૂર્છિત જેવી છે; એટલે તેઓમાં જે નવું જીવન રેડનારા છે તે સૌથી શ્રેષ્ઠ છે. તે પ્રભુના વ્હાલા છે અને તે દેશના સાચા સેવકો છે. માટે જો ખરી રીતે કામ કરવું હોય, ઉંચા પ્રકારનું કામ કરવું હોય અને કરોડો લોકોનું જલદી ભલું થાય તેમ કરવું હોય, તો નિરાધાર અંત્યજોને સુધારવાની કોશિષ કરો. નિરાધાર અંત્યજોને સુધારવાની કોશિષ કરો.

૩૬. આ જગતમાં ખરેખરા મોટા માણસો કોણ છે એ તમે જાણો છો? કુળથી મોટા ગણાય એ કાંઈ મોટા નથી. બાપદાદાની મોટાઈથી મોટા ગણાય તે કાંઇ મોટા નથી. ધર્મનું ઓઠું આડું ધરીને ગુરુપણાના દંભથી મોટા ગણાય એ કાંઇ ખરેખરા મોટા નથી. પોતાના મનુષ્ય બંધુઓને દારૂ ગોળાના બળથી મારી શકે તે કાંઈ ખરેખરા મોટા નથી; કાંઇ સંજોગોને લીધે તેના બળથી ધન મેળવી શકે કે લોકોને આંજી નાંખે તેવી અમુક પ્રકારની વિદ્યા મેળવી લે, તેજ કાંઇ ખરેખરા મહાન પુરૂષ નથી. પણ મહાત્માઓ તો એમ કહે છે કે જે ગાય હમણાં દૂધ આપી શકતી નથી, તેને ખૂબ દૂધ આપતી કરે તેજ ખરેખરા મોટા છે. જે ઘોડો હમણાં ચાલી શકતો નથી, તેને દોડતો કરી દે તેજ ખરેખરા મોટા છે. જે આંબાનાં ફળ હમણાં નાનાં અને રસ વગરનાં થઈ ગયાં છે, તે આંબાનાં ફળને મ્હોટાં અને રસવાળાં બનાવે, તે ખરેખરા મોટા માણસ છે. બાજરીનાં જે ડુંડાંમાં હમણાં થોડા દાણા થાય છે, તે ડુંડાંમાં હજારો દાણા કરી આપે તે ખરા મોટા માણસ છે. વળી જે અનાથ લોકો પહાડની ખીણમાં પડી ગયા છે, તેમને પહાડ ઉપર ચઢાવી આપે તે ખરેખરા મોટા માણસો છે. આવું કામ કરવાનું ક્ષેત્ર હમણાં અંત્યજો છે. કારણ કે હમણાં તેઓ રસ વિનાના આંબા જેવા થઇ ગયેલા છે; તેઓ વસુકી ગએલી ગાય જેવા છે; તેઓ હમણાં થાકી ગએલા ઘોડા જેવા છે; તેઓ હમણાં ઓછા દાણાવાળાં ડુંડાં જેવા છે; તેઓ હમણાં અધમતાના ખાડામાં પડી ગએલા છે; માટે એ ખાડામાંથી તેમને કાઢવા એ ખરેખરૂં મહાન કામ છે. માટે જે સજ્જનો એ મહાન કામ કરશે, જે પ્રભુના સાચા પરોપકારી ભક્તો એ કામ કરશે અને જે દેશકાળ સમજનારા સાચા કર્મયોગીઓ એ સાચી સેવાનું કામ કરશે; તેમનાં ધન્યભાગ્ય ગણાશે અને સ્વર્ગમાં તેઓનો પહેલો હક્ક થશે. માટે એવી સેવા કરનારા અનેક સજ્જનો આપણા દેશમાંથી અને આપણા લોકોમાંથી નીકળો એમ હિંદના શુભેચ્છક દેવતાઓ ઈચ્છે છે.

૩૭. આ જગતમાં કોઈક કામો એવાં હોય છે કે તેમાં જો તિર-

સ્કાર થાય તો એ કામ ખરાબ ગણાય છે. પણ અંત્યજોને સુધારવાનું કામ એવું છે કે તેમાં લોકોનો જે તિરસ્કાર ખમવો પડે તે તિરસ્કાર પણ માન રૂપ છે. તે તિરસ્કાર પણ મંગલ રૂપ છે. કારણ કે સ્વર્ગમાં દેવતાઓ એવાં ગીતો ગાય છે કેઃ—

૧. પ્રભુનાં બાલકોને ખાતર જેઓ તિરસ્કાર સહન કરે છે તેઓને ધન્ય છે! ધન્ય છે!

૨. પોતાના નીચે પડેલા બંધુઓને ઉંચે ચ્હડાવવા જેઓ પ્રયત્ન કરે છે તેઓને ધન્ય છે! ધન્ય છે!

૩. ભૂલા પડેલાને રસ્તો બતાવવા માટે જેઓ તિરસ્કાર ખમે છે તેઓને ધન્ય છે! ધન્ય છે!

૪. દરિદ્રોને દરિદ્રતામાંથી મુક્ત કરવા માટે જેઓ તિરસ્કાર સહન કરે છે તેઓને ધન્ય છે! ધન્ય છે!

૫. રોગીઓને રોગમાંથી બચાવવા માટે જેઓ મૂર્ખાઓનો તિરસ્કાર સહન કરે છે તેઓને ધન્ય છે! ધન્ય છે!

૬. દેશસેવકો વધારવા માટે જેઓ તિરસ્કાર સહન કરે છે તેઓને ધન્ય છે! ધન્ય છે!

૭. બીજા લોકોમાં પોતાનો ધર્મ વધારવા માટે જેઓ તિરસ્કાર સહન કરે છે તેઓને ધન્ય છે!

૮. હીણાએલાઓને ખાતર જેઓ પોતાના માનનો ભંગ કરે છે તેને ધન્ય છે!

૯. પોતાના અંતઃકરણના માનને ખાતર, સત્યના માનને ખાતર અને પ્રભુના માનને ખાતર જે પોતાના માનનો ભંગ કરે છે તેઓને ધન્ય છે!

૧૦. દુઃખીઓને ખાતર જે બડેખાંઓનાં અપમાન સહન કરે છે, જ્ઞાતિનાં અપમાન સહન કરે છે અને પોલંપોલવાળા ગુરૂઓનાં અપમાન સહન કરે છે તેઓને ધન્ય છે!

૧૧. પોતાનો કોઇ પણ જાતનો સ્વાર્થ ન હોવા છતાં પણ માત્ર સેવાવૃત્તિથીજ પોતાની મોટાઇનો ત્યાગ કરીને જે મલીન સ્થિતિના લોકોમાં ભળે છે, અને તેમને સુધારવાની કોશિષ કરે છે, તેઓને ધન્ય છે! ધન્ય છે! કારણ કે જેઓ તિરસ્કાર સહન કરવાવાળા છે તેઓની ઉપર ઇશ્વરની દયા ઉતરશે, તેઓની ઉપર ગરીબોના આશીર્વાદ ઉતરશે અને તેઓને વધાવી લેવા સારૂ સ્વર્ગની દેવીઓ ફૂલની માળા લઇ ઉભેલી છે.

કારણ કે ધન તજવું એ સહેલી વાત છે, ઘર તજવું એ સહેલી વાત છે, કુટુંબ તજવું એ સહેલી વાત છે, અને જ્યારે કોઈ પણ જાતના

આવેશમાં આવી જાય ત્યારે પાણી તજવું એ પણ સહેલી વાત છે. પણ અનાથોને ખાતર, નીચ ગણાતા લોકોની ખાતર અને જેમનો દેશના વીસ કરોડ માણસો તિરસ્કાર કરે છે તેવા અંત્યજોને ખાતર સમજણપૂર્વક, ઇરાદાપૂર્વક પોતાના માનનો ભંગ કરવો અને લાખો લોકોનો તિરસ્કાર સહન કરવો એ કાંઇ નાની સુની વાત નથી. માટે જે સજ્જનો એવું કઠણુ કામ કરે, એવું આકરૂં તપ કરે, તેઓને ધન્ય છે!

૩૮. જેમ કેસ વધારે ખરાબ તેમ સારા ડૅાક્ટરને તેની વધારે ફીકર હોય છે. તેમજ અંત્યજોની માનસિક સ્થિતિ એટલી બધી ખરાબ છે કે જો આપણે તેમની વાતો સાંભળીએ તો આપણને તેમની દયા આવ્યા વગર રહે નહિ; માટે તેમની તરફની આપણી દયા ઉશ્કેરાય તે સારૂ બહુજ પડી ગએલા અને છેકજ નીચે ઉતરી ગએલા અત્યંજોની થોડીક વાતોના નમુના પણ આપણે જાણવા જોઇએ.

૧. જેમકે, આપણે જ્યારે સ્વરાજ્યની વાતો કરીએ છીએ, ત્યારે તેઓ અંદર અંદર વાતો કરે છે કે પીઠીઓ વેઠે શા માટે ન જાય? એને માથે શું કુમતું છે? આપણે બધા વેઠ કરી કરીને મરીએ છીએ અને તે હરામખોર દાવમાં આવતો નથી. માટે હવે સિપાઈ વેઠે પકડવા આવે તો પીઠીઆને પકડાવવો છે. એ માટે મેં જમાદારને કહેલું છે કે માબાપ, હવે તો તેને વેઠમાં પકડવોજ જોઇએ.

૨. આપણે ઉત્તમ ખોરાકની વાતો કરીએ છીએ અને મીઠાંઇ મેવાની વાતો કરીએ છીએ, ત્યારે તે અધમ સ્થિતિમાં પડેલા લોકોમાંથી કોઇ કોઇને શું કહેવું પડે છે? એ તમને ખબર છે? તેઓ પોતાનાં છોકરાંને કહે છે કે તું અમીરજાદો ક્યાંથી થયો કે આ માંસ નહિ ખાય? તારે સારૂ રોટલો ક્યાંથી લાવશે? સડેલું હોય તો શું થયું? જુવારના ભાવ શું છે એ ખબર છે? હમણાં આઠ દિવસ થયાં કામ નથી મળ્યું તે જોતો નથી? જુવાર કયાંથી લાવીએ? કોઈ વેપારી ઉધાર આપે છે? ન ખા તો મર ભુખે. તું એવોજ અકરમી છે.

૩. આપણે ગીતા અને ઉપનિષદ્ વાંચીએ છીએ અને હિંદુ ધર્મનું તત્ત્વ યુરોપીઅન વિદ્વાનોમાં ફેલાતું જાય છે એવી વાતો કરીએ છીએ; ત્યારે એ લોકમાં શું વાતો થાય છે? એ તમને ખબર છે? રામા મહારે વિઠ્ઠલ મહારને કહ્યું કે તું ગધેડો છે તે વેઠ કર્યા કરે છે. હું ખ્રિસ્તી થઇ ગયો એટલે વેઠ કરવી મટી ગઇ. તું પણ ખ્રિસ્તી થઈ જાને, એટલે કોઇ નામ ન લે. એ વિના રાજ્યના સિપાઇઓ આપણને સુખે રહેવા દેશે કે? વટલાવામાં આપણું શું જાય છે? પાદરીને કહીએ કે અમે તમારા ધર્મમાં આવવા

તૈયાર છીએ; એટલે તુરતજ બધી સગવડ. વેઠ પણ મટી જાય, સૌને અડી શકાય અને છોકરાંઓ નિશાળમાં બ્રાહ્મણનાં છોકરાંઓની સાથે ભણી શકે. માટે મારૂં કહ્યું માનતો હોય તો થઈ જા ખ્રિસ્તી. મફતનો હડધૂત શું કરવા થયા કરે છે? સિપાઇઓના ગોદા શું કરવા ખમે છે?

રામાની વાત વિઠ્ઠલ મહારને ગળે ઉતરી. તે ખ્રિસ્તી થવા કબૂલ થયો. પણ હિંદુઓની આંખો ઉઘડે એમ ક્યાં છે ? ધર્માંધો આભડછેટના ખાડામાંથી નીકળી શકે એમ કયાં છે ?

૪. આપણે દારૂનિષેધ માટે ફાંફાં મારીએ છીએ, ભાષણો આપીએ છીએ અને એ જાતનાં લખાણો ફેલાવીએ છીએ. ત્યારે એને બદલે અંત્યજોમાં દારૂ વધતો જાય છે; અને દારૂ માટે તેઓમાં શું વાતો થાય છે તે તમને ખબર છે ?

ભીખલા ભંગીઆને ઘેર લગન હતાં ત્યારે જેઠીઆએ દારૂ પીવાની ના પાડીને કહ્યું કે, દારૂ પીવાથી મને ઉલટી થાય છે ને માથું ફરે છે. ત્યારે ભીખા પટેલે કહ્યું કે નાતનું અપમાન થાય કે ? અહીં તો દારૂ પીવોજ પડશે. પેલાએ ન પીવા માટે ઘણી તાણ કરી પણ હરીઆએ કહ્યું એનો ભાર શું છે કે ના પીએ ! લાવો હું એને પરાણે પાઇશ. અંતે તેને દારૂ પીવો પડે છે ! !

૫. આપણે જીવદયાની વાતો કરીએ છીએ અને એ માટે કાંઇ કાંઇ ઉપાયો કરીએ છીએ. ત્યારે કેટલાક અંત્યજોમાં એ સંબંધે શું વાતો થાય છે ? એ તમે જાણો છો ?

પરબતે કહ્યું અરજણીઆ, આણુ તો ચામડાંનો ઇજારો લીધો છે તેમાં માર્યા જઇશું. ઇજારાના પંદરસો રૂપિઆ આપ્યા છે અને હજી પાંચસો રૂપિઆનાં પણ ચામડાં થયાં નથી. ઢોરમાં રોગ આવે તો ઠીક થાય, નહિ તો રખડી પડીશું. ત્યારે અરજણીઆએ કહ્યું કે રોગની કાંઇ વાટ જોયા કરાય કે? એ તો ન પણ આવે. જીવણાએ ચામડાનો ઇજારો રાખ્યો હતો ત્યારે તે તો ઢોરને ઝેર દેતો હતો. જંગલમાં ઢોર ચરવા ગયાં હોય ત્યાં કોને ખબર પડે ? રોટલામાં સોમલ નાખીને કોઇની ભેંસને કે કોઇના સારા બળદને ખવરાવી દઇએ તો તે મરી જાય. ભેંસવાળો જાણે કે સાપ કરડયો હશે એટલે તે મરી ગઇ. એમાં કોણ જાણે કે આપણે ઝેર દીધું છે ? એમ કર્યા વિના ઇજારાના રૂપિઆ નહિ ભરાય. વિગેરે. એ તેમ કરે છે અને લોકોનાં ઢોરને વિના કારણ ઝેર દઇ મારી નાંખે છે.

હે સજ્જનો ! અધમતાની આવી વધારે વાતો કરવાની કાંઇ જરૂર છે ? આટલા નમુના શું બસ નહિ થાય ? શું આ સ્થિતિ સુધારવાની જરૂર નથી ? આપણા દેશી બંધુઓને આવી સ્થિતિમાં રાખીને શું હિંદનો ઉદય

કરી શકાશે ? યાદ રાખજો કે અંત્યજોની આવી અધમ દશા છે માટેજ તેઓને સુધારવાની વધારે જરૂર છે. તેઓની આવી માઠી દશા જોઇને કાંઇ તેઓ પાસેથી ખસી જવાય નહિ અને એ સારૂજ કાંઇ તેઓથી દૂર દૂર રહેવાય નહિ; પણ જેમ બને તેમ તેઓની સાથે ભળીને તેઓની સ્થિતિ સુધારવાની કોશિષ કરવી જોઇએ.

૩૫. અંત્યજોના ઉદ્ધારની જેઓ વિરૂદ્ધમાં હોય તેઓને પૂછજો કેઃ—

૧. અંત્યજોમાં આત્મા છે કે નહિ ?

૨. અંત્યજો મનુષ્ય છે કે નહિ ?

૩. જેમ જગતના બધા મનુષ્યો પ્રભુનાં બાલકો છે, તેમ અંત્યજો પણ પ્રભુનાં બાલકો છે કે નહિ ? કે તેઓનો પ્રભુ કોઇ બીજો છે ?

૪. અંત્યજોને સુધારવાની જરૂર છે કે નહિ ?

૫. અંત્યજો સુધરી શકે તેવા છે કે નહિ ?

૬. અંત્યજોમાં પણ સારા માણસો અને ભક્તો હોય ખરા કે નહિ ?

૭. અંત્યજો પણ પ્રભુના દરબારમાં જઇ શકે કે નહિ ?

૮. અંત્યજોની મદદની દેશને જરૂર છે કે નહિ ?

૯. અંત્યજો આપણા ધર્મમાં રહે તો સારૂં કે વટલી જાય તો સારૂં ?

૧૦. અંત્યજો હિંદના વતની છે કે પરદેશી છે ?

૧૧. કોઇ પણ ગરીબ, નિરાધાર, દુઃખી કે દરિદ્રી માણસને મદદ કરવાની આપણી ફરજ છે કે નહિ ?

૧૨. અંત્યજોને સુધારવાથી ધર્મ થશે કે પાપ થશે ?

૧૩. અંત્યજોને સુધારવાથી દેશની ચહડતી થશે કે પડતી થશે ?

૧૪. હાલના વખતમાં અંત્યજોની સ્થિતિ દયા કરવા યોગ્ય છે કે નહિ ?

૧૫. અંત્યજોને આગળ વધારનારા ઉપર પ્રભુ રાજી થશે કે ગુસ્સે થશે?

૧૬. જો આપણે અંત્યજોનો તિરસ્કાર કરીએ તો તેનો સત્કાર કરવા માટે બીજા લોકો તૈયાર છે કે નહિ ?

૧૭. અંત્યજોની બાબતમાં જમાનો શું કહે છે ? તેઓનો તિરસ્કાર કરવાનું કે તેમને મદદ કરવાનું ?

૧૮. ઉંચ કોમોના ગણાતા હિંદુઓ સિવાય જગતની બીજી બધી પ્રજા અને નામદાર સરકાર અંત્યજો માટે કેવા વિચારો ધરાવે છે ? તેઓને સુધારવાના કે તેઓ હાલમાં છે તેવાને તેવા રાખી મૂકવાના ?

૧૯. તમારા વ્હેમના ઘરમાં આગ લગાડનારો, અંત્યજોની તરફેણનો એક બળવાન પક્ષ ઉભો થતો જાય છે; અને એ પક્ષમાં તમારા ભાઇ,

તમારા બાળુબ્જો, તમારા ભત્રીજા, તમારા કાકા, તમારા સાળા, તમારી બ્હેનો, તમારા શેઠ, તમારા નોકરો, તમારા દીકરાઓ અને તમારા બ્રાહ્મણો વટલાતા જાય છે, અને તેમનું દિન પ્રતિદિન જોર વધતું જાય છે; એની તમને ખબર છે કે નહિ?

૨૦. આ બધા સવાલોના તમે સંતોષકારક જવાબ આપી શકો છો? અને એ બધી મુસ્કેલીઓને અટકાવી શકો એવું તમારામાં બળ છે? જો એવું બળ તમારામાં ન હોય તો અંત્યજોની ઉન્નતિ થવાની જ; અને તમે આંખો ચોળતા અને મોઢું વિકાસતા રહેવાનાજ છો; (ગુરજી) મૂકીને ડહાપણથી કામ લેતાં શિખજો એમ અંત્યજ સ્તોત્રની તમને જણાવવું.

૪૦. આ અંત્યજ સ્તોત્ર અંત્યજનો ઉદ્ધાર કરવામાં મદદગાર થાઓ. આ અંત્યજ સ્તોત્ર આર્યોનું આર્યત્વ જગાડવામાં મદદગાર થાઓ. આ અંત્યજ સ્તોત્ર સત્યધર્મ સમજાવવામાં ઉપયોગી થાઓ. અને ઉંચ વર્ણપણાનો અભિમાનને લીધે જેઓનું મનુષ્યપણું નષ્ટ થએલું છે, તેઓને અભિમાનની ખાણમાંથી બચાવી મનુષ્યપણું પ્રત્યક્ષ કરાવનારૂં થાઓ.

૧. આ અંત્યજ સ્તોત્ર અમને અમારા સત્યધર્મનું ભાન કરાવનારૂં થાઓ.

૨. આ સ્તોત્ર અમને અમારી ફરજ બજાવવામાં દ્રઢતા આપનારૂં થાઓ.

૩. આ અંત્યજ સ્તોત્ર અમને મનુષ્ય જાત તરફ ઉદાર વિચારો ધરવાનું બળ આપનારૂં થાઓ.

૪. આ અંત્યજ સ્તોત્ર હિંદુઓ ઉપરનું કલંક ધોઇ નાખનારૂં થાઓ.

૫. આ અંત્યજ સ્તોત્ર વિના વાંકે તજાએલા કરોડો માણસોનો હિંદ દેવીની સેવામાં ઉમેરો કરનારૂં થાઓ.

